

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' עקב תשע"ט | גליון מס' 149

כתיבה ועריכה: הרב יצחק קורלנסקי

ברכת 'הגומל' ותפילת הדרך לנוסע ולטס

מי הם הארבעה החייבים לברך 'הגומל'? | מהו נוסח הברכה? | האם המשתחרר ממאסר בתנאים נוחים מברך? | ומה הדין כשמשתחרר ממעצר? | ברכה בנוכחות עשרה אנשים | מתי יברכו הנוסעים בתדירות גבוהה? | מדוע מברכים זוקא על נסיעה בינעירונית? | על איזה מרחק נסיעה מברכים וכיצד משערים? | על איזו טיסה מברכים? | ועוד פרטים על תפילת הדרך

ולברך 'הגומל', אבל אם נדון לתקופת מאסר לזמן מוגדר, ושחרורו מובטח בסיום תקופה זו, ויצא עם סיום המאסר כרגיל, ולא היה במצב של "כשלו ואין עוזר", אין בכך חסד מיוחד, לפי תנאי המאסר של ימינו, שאין בהם "עוני וברזל" ולא "חושך וצלמות", שכן האסיר מוגן בתנאים השומרים על בריאותו, ואם יתנהג כשורה, לא יענש בעונשי גוף חמורים, על כן אינו בכלל הארבעה שחייבים להודות.

וכך כתב המגן אברהם (סק"א) שמי שהיה חבוש חייב להודות רק אם היה חבוש על עסקי נפשות, כלומר שרק אם היה בסכנה של עונש מוות ועינויים קשים, אבל אם נחשב על עסקי ממון, שאינו צפוי לעונש מוות, אלא לקנסות או למאסר, אין זה בכלל החייבים להודות.

אך כמה פוסקים לא קיבלו חילוק זה, וכן דעת פוסקי ספרד, שאין חילוק בין סוגי המאסר, ובכל גוונא מברך. והגאון רבי חיים נאה בקצות השלחן (סי' סה, בדי השלחן סק"ד) הציע שיכוין בברכות השחר בברכת "מתיר אסורים" גם על כך שיצא חפשי, דהברכה היא מעניינה, והוי הודאה לה' על חסדו. וכן יש שנתנו עצה שאחר שנסע מעיר לעיר שיעור מהלך פרסה ומברך 'הגומל', יכוין בברכתו גם על זה. והמנהג הוא, כאמור, שכל מי שהיה חבוש, אפילו על עסקי ממון, מברך 'הגומל' ביציאתו, ודלא כהמג"א. ורק אם היה במעצר, במקום שאין שם עינויי הגוף, ולא היה בבחינת "כשלו ואין עוזר", אינו מברך ביציאתו.

ברכה בנוכחות עשרה אנשים

בגמרא (ברכות שם) אמרו שהמתחייב בברכת הגומל צריך לאומרה בפני עשרה ושנים מהם תלמידי חכמים, ולמדו כן מן הכתוב (תהלים קז): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו", וידוע שקהל היינו עשרה, כמבואר בגמרא (פסחים סד ע"ב ובכתובות ז ע"ב), ולכן כתבו התוספות שנהגו לברך הגומל אחר קריאת התורה, לפי שאין קוראים בתורה בפחות מעשרה (מגילה כג ע"ב), וכן כתב הבית יוסף.

ומכל מקום אם אין תלמידי חכמים מצויים בעיר, כתב הרא"ה (ברכות שם) שעשרה ותרי רבנן שאמרו, לאו לעיכובא, אלא למצוה

שאלה: בימים אלו, ימי "בין הזמנים" ישנם היוצאים לאגור כח להמשך הלימוד, ונוסעים למקומות שונים. מה הדין לענין ברכת הגומל אחרי הנסיעה, מתי מברכים ברכה זו? ומה דין תפילת הדרך?

הארבעה החייבים לברך 'הגומל'

תשובה: בגמרא (ברכות נד ע"ב): אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכים להודות [-ברכת 'הגומל']. א. יורדי הים באניות, כשעלו מן הים למקום יישוב. ב. הולכי מדברות, כשהגיעו למחוז חפצם. ג. מי שהיה חולה ונתרפא. ד. מי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. וכך נפסק בשולחן ערוך (סי' ריש ס"א). והטור נתן רמז וסימן לדבר: "וכל החיי"ם יודוך סלה", חיי"ם ראשי תיבות: חולה, יסורין, ים, מדבר. ובפרישה שם כתב דהחית"ת הוא סימן לחבוש והיו"ד הוא סימן ליסורין.

ארבעת אלו נלמדים מן הפסוקים שעליהם נאמר (תהלים קז כא): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם". דין יורדי הים נלמד מהכתוב (שם כג-כה) "יורדי הים באניות וגו' המה ראו מעשי ה', ויאמר ויעמד רוח סערה וגו' יעלו שמים ירדו תהומות" וגו'. הולכי מדברות, דכתיב (שם ד): "תעו במדבר בישימון דרך, עיר מושב לא מצאו". מי שחלה ונתרפא, דכתיב: (שם ז-כא): "ישלח דברו וירפאם". מי שהיה חבוש בבית האסורים, דכתיב (שם י-ד): "יושבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל וגו', יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק".

נוסח הברכה

בגמרא שם: "מאי מברך? אמר רב יהודה: ברוך גומל חסדים טובים". וגירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש: "הגומל לחייבים טובות שגמלני כל טוב", וכן הביא בשלחן ערוך (שם).

ברכת 'הגומל' ממאסר בתנאים נוחים

יש שכתבו לבאר ולחלק בדברי הגמרא שמי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא משם, מדובר במי שהיה במאסר בתנאים קשים ביותר, וכלשון הכתוב "יושבי חשך וצלמות, אסירי עני וברזל", והם נמצאים בסכנה ובמצב שאין להם תשועה, "כשלו ואין עוזר", וחייב ההודאה הוא על התשועה שבאה לו על החסד המיוחד ונפלאות ה', "כי שִׁפְרַ דלתות נחושת, ובריחי ברזל גִּדְעוּ", ולדבריהם רק אסיר הנמצא בסכנת מוות או בתנאי עינוי קשים, רק הוא חייב להודות

ברכת הגומל אחרי טיסה

בני אשכנז אינם מברכים ברכת 'הגומל' אלא רק מי שעבר ממדינה למדינה, כגון באניה או במטוס, וכלשון הכתוב "יורדי הים באניות". ואמנם הגאון הראגצ'ובי, רבי יוסף רוזין (הובא בספר אישים ושיטות, עמ' פ) נשאל אם הנוסע באוירון צריך לברך תפלת הדרך, והשיב על פי דברי הגמרא (חולין קלט ע"א) שבאוויר לא נקרא בשם "דרך", ולכן אין לברך תפילת הדרך. אולם בכל דור הוא כפי ענינו, ובזמנינו זו דרך הנסיעה ממקום למקום. ובני ספרד מגדירים "הולכי דרכים" אף בנסיעה בתוך אותה מדינה עצמה, מעיר לעיר.

חיוב נשים ברכת 'הגומל'

גם נשים חייבות בברכת 'הגומל'. בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב סי' קמא) כתב שאין לנשים לברך כרכת הגומל, מאחר ומבואר בגמרא (ברכות סג) שצריך לברך ברכה זו בפני עשרה מישראל, ואין זו מכבודה של בת ישראל להופיע בפני עשרה אנשים כדי לברך הגומל, ש"כל כבודה בת מלך פנימה" (תהלים מה יד). ובספר תורת חיים (סנהדרין צד ע"א) כתב שאשה שנתחייבה בברכת 'הגומל', קוראים לבעלה לקרוא בתורה, ומברך במקומה, שבברכת ההודאה אם בירך האחד בשביל תבירו, יצא.

אולם מדברי מרן הבית יוסף נראה שאין אדם אחר יכול לברך במקומו, אלא רק תלמיד על רבו, אבל למי שאינו רבו אף על פי שהוא חביב עליו, אינו מברך הגומל, ואם בירך - גוערים בו, שאפשר שברכה לבטלה היא. ואף על פי שהרמ"א בדרכי משה כתב בשם רבינו ישעיה האחרון שאפשר לברך על אוהבו וקרובו, מכל מקום האליה רבה סימן (ריט ס"ק יא) כתב שמלבד שמדברי הרשב"א שהביאו בבית יוסף נראה כדעת מרן, כן כתב להדיא באבודרהם, וספק ברכות להקל. ולכן תעמוד היא בעזרת הנשים, או שתבוא לסעודת "ברית יצחק" ותעמוד בצד החדר ותברך. ובעצם שמיעת קולה בברכה, אין איסור בשמיעת דיבור.

תפילת הדרך

בכל הדינים שהזכרנו, הוא הדין לענין תפילת הדרך, ומשעה שהחזיק בדרך, וכגון שיצא מירושלים ועבר את איזור הר המנוחות, נחשב ש"החזיק בדרך". ואם כל נסיעתו, הלך וחזר הוא פחות ממשך שעה וחומש, יאמר נוסח תפילת הדרך בלי החתימה. וכמו כן הטס במטוס, וחוזר באותו יום, כגון לאיזור אילת, אם הוא שיעור פרסה, יאמר תפילת הדרך ולאחר מכן ברכת 'הגומל', ואם אין לו שיעור פרסה, מברך בלי שם ומלכות.

זהירות בדרכים

הנוהג ברכב וצריך לומר תפילת הדרך, אינו צריך לעצור את רכבו כדי לומר תפילת הדרך, אך יאמרנה במתינות, ומאידך שלא יסח דעתו מן הכביש.

תפילת הדרך בכמה נסיעות

אין צריך לומר ברכה זו אלא פעם אחת ביום. ועל כן אם יוצא בבוקר ובמשך היום עובר מעיר לעיר, מועיל לו התפילה לכל היום. ואם ישן בלילה, ולמחרת ממשיך לנסוע עוד, מברך.

כהלכתה, ואם לא מצא עשרה, מברך בלא עשרה ותרי רבנן, אך כתב שמכל מקום ראוי הדבר להמתין עד שלשים יום, שמא יזדמן לו מצוה כהלכתה, אולם מכאן ואילך אין צריך להמתין. גם מהר"ם בן זרח בספרו צדה לדרך (ח"א כלל א' פ"ב) כתב שראוי לו לאדם לברך ברכה זו תוך שלשה ימים, ואם לא אמרה, יאמר אותה אפילו אחר כמה ימים, לפי שברכה זו נתקנה כנגד תודה, והתודה יכול להביאה כל זמן שירצה.

והמברך עצמו מצטרף גם הוא למנין עשרה. ויש שכתבו שצריך שיהיו עשרה מלבד המברך, וראוי לחוש לכתחילה, אך מעיקר הדין הוא מצטרף בעצמו.

הנוסעים בתדירות גבוהה

הרגיל לנסוע מעיר לעיר מדי יום למקום עבודתו, או שהוא נהג ציבורי המסיע אנשים מעיר לעיר מדי יום ביומו, ושוהה בנסיעתו שעה וחומש או יותר, נכון שיברך 'הגומל' אחת לשבוע, בשבת קודש, ויפטור את כל הנסיעות שנסע במשך השבוע, (אבל תפילת הדרך יש לו לומר בכל יום בתחילת הנסיעה מעיר לעיר, כשיצא מהעיר והחזיק כמה רגעים בדרך, כדלקמן).

ברכת הגומל על נסיעה בינעירונית

הנוסעים מעיר לעיר, דינם כדין "הולכי דרכים", עליהם נאמר: "תעו במדבר בישימון דרך, עיר מושב לא מצאו", אך בתוך העיר עצמה, אפילו שפעמים ישנם סכנות, מכל מקום אין מברכים 'הגומל', כיון שישנם אנשים המתגוררים בעיר, יש את זכות הרבים, אך כאשר נוסע מעיר לעיר, שם אין רבים שעוברים, ואין זכות הרבים התולה לו, והסכנה מצויה יותר, על כן תיקנו חכמים לברך ברכת 'הגומל' רק ב"הולכי דרכים" והינו מעיר לעיר.

ולכן אף הנוסע בכביש בינעירוני, וחולף לצד ערים ויישובים אחרים, כיון שאין אנשים המתגוררים בסמוך לכביש, ואין שם את זכות הרבים.

כיצד משערים שיעור פרסה?

מה שאמרו שמברך אם הלך שיעור פרסה, שהוא ד' מיל, דנו הפוסקים האם שיעורו נמדד לפי שיעור מהלך רגלי, (להגר"ח נאה הוא 3.84 ק"מ, ולהחזו"א 4.608 ק"מ), ולכן אפילו אם נוסע ברכב ובזמן קצר נוסע שיעור זה, צריך לברך. או שכוונת הדברים שאמרו שיעור פרסה היינו זמן פרסה, אפילו בנסיעה, ולכן אם נוסע ברכב צריך שיהיה במשך זמן נסיעתו שעה וחומש. אך היו פקקים בדרך ורק מחמתם התעכב למשך זמן זה, אינו מברך, וכגון שנוסע מירושלים לבית-שמש, שהוא זמן קצר, אך הפקק שהיה בדגור האריך לו משך שהותו לכדי שעה וחומש, אינו מברך, כי צריך שהנסיעה עצמה תהיה בשיעור זה. וכמו כן הנוסע באיטיות יתר, ובשל כך מתארכת לו משך זמן הנסיעה לכדי שעה וחומש, אינו מברך. ונקבע שיעור זה לפי רוב העולם, במהירות הנסיעה המקובלת לפי החוק.

והנוסעים בכבישים שמצוי בהם סכנה, כגון בכבישים שמצוי בהם יידי אבנים ובקבוקי תבערה על ידי המחבלים, אומר תפילת הדרך ומברך 'הגומל' אף אם נסע פחות משיעור פרסה.

'פינת ההלכה' של מרן הראשון לציון שליט"א משודרת בכל יום שישי בשעה 15:45 - 'כאן-מורשת'

ניתן להאזין גם בקו 'בית יצחק': 0772-660-880 בשידור חי וחוזר

להנצחות (להצלחות, לרפואות ולעילוי נשמות) ולקבלת הגיליון במייל: yk3121405@gmail.com | כל הזכויות שמורות ©